17. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – 3-є вид. зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

18. Українські прислів'я та приказки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://prikazka.pp.ua/

19. Франко, Іван. Поезія та драматичні твори / Іван Франко. – Львів: Видавництво «Каменяр», 1977. – 199 с.

20. Цимбалюк, В. І. Українська література / В. І. Цимбалюк. – К.: Освіта, 2000. – 496 с.

21. Шевченко, Тарас. Твори в двох томах / Т. Шевченко. – Т. 2. – К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1966. – 750 с.

22. Шиян, А. Твори в двох томах /А. Шиян. – Т. 2. – Київ: Дніпро, 1976. – 684 с.

УДК 811.161.2'373.2-112

В. В. Денисюк

ХУДОЖНІЙ ДИСКУРС ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі інтермедій XVII–XVIII ст.)

У статті на матеріалі українських інтермедій XVII–XVIII ст. проаналізовано динамічні процеси у групі фразеологізмів із семантикою «побити». Такі стійкі словосполучення утворені переважно за моделлю «іменник + дієслово», можуть містити у своїй структурі факультативний компонент.

Українські інтермедії XVII–XVIII ст., що належать до писемних шедеврів, «народна основа яких засвідчила безперервність мовно-літературних традицій» [9, с. 286], посідають вагоме місце у формуванні української літературної мови на народній основі. Коментуючи значення і причини шаленого успіху інтермедій, І. Франко зазначав: «На се складалися головно дві причини: інтермедія написана була мовою близькою до народної, а не раз і чисто народною і зміст свій, колорит, спосіб вислову черпала з окружаючого життя народного» [11, с. 218].

Вийшовши з народної стихії, увібравши в себе колоритний народний гумор, інтермедії почали разюче відрізнятися від звичних для тогочасного театру драм, оскільки були написані не за правилами класичних поетик. Звісно, продовжували ще домінувати серйозні

драми, проте на відміну від них, як зазначає Л. Софронова, інтермедії «почували себе в більш широкому культурному просторі. Вони наполягали на своєму зв'язку зі стихією фольклору, з народною культурою. Таким чином, у межах українського театру зійшлися дві сфери культури, сакральна і світська, і почали своє співіснування, не завжди мирне, бо серйозні частини драми інколи поглинали комічні сценки, позбавляли їх істинного сміхового начала, підмінюючи дидактичним, а інколи і виштовхували їх, що пішло останнім тільки на користь» [8, с. 50]. М. Сулима в боротьбі сакрального і світського вбачає тільки «один із барокових принципів – принцип контрасту: високе більше вражало на тлі низького» [10, с. 178].

Звичайно, більшість досліджень інтермедій носять літературознавчий характер. І хоч основна увага в таких розвідках зверталася на систему образів, художні засоби їх створення, сюжетні лінії тощо, зрідка натрапляємо і на короткий коментар мови інтермедій. Так, М. Гудзій писав, що мовне оформлення інтермедій суттєво відрізняється від тогочасних драматичних творів, що спричинено введенням у дійові особи представників суспільних низів: «Дійовими особами інтермедій були, як правило, персонажі з простолюду, що розмовляли кожний своєю народною мовою: українець – українською, росіянин – російською, білорус – білоруською, в той час як основні, серйозні п'єси писалися своєрідною книжною мовою» [2, с. 5]. Саме тому інтермедії, на думку М. Гудзія, насичені «яскравими українськими фразеологізмами, приказками і прислів'ями, а ряд віршів написано так дотепно і афористично, що вони самі схожі на приказки» [2, с. 29].

Однак незважаючи на визнання вагомості і значення інтермедій для розвитку української літературної мови, мовна тканина цих творів досліджена вкрай недостатньо: маємо кілька фрагментарних розвідок, у яких проаналізовано переважно фонетико-морфологічні особливості пам'яток [3; 9]. Ґрунтовне дослідження мови інтермедій, включаючи й аналіз стилістичних особливостей, здійснив Є. Марковський [5]. Проте й це не вирішує проблеми функціонування народнорозмовної мови в писемних пам'ятках XVII–XVIII ст., бо, як відомо, саме інтермедії є найяскравішим прикладом цього (за винятком моментів, коли автори намагалися копіювати мовлення людей літнього віку чи іншої національності, на фонетичному рівні замінюючи звуки) і заслуговують на спеціальне монографічне дослідження.

Повторимося, що мові інтермедій лінгвісти присвятили надзвичайно мало уваги, не кажучи вже про дослідження їх лексико-фразеологічних особливостей. Про фразеологію інтермедій знаходимо

короткий коментар у монографії О. Юрченка, який зазначив, що багато дійових персонажів розмовляють народною українською мовою, вживаючи, відповідно, стійких народних висловів. Мовознавець наводить ілюстративний матеріал з інтермедій до драм М. Довгалевського та Г. Конiського [12, с. 58]. Так, в академічному «Курсі історії української літературної мови» подибуємо більш ніж лаконічне зауваження І. Білодіда: «Основний лексико-фразеологічний фонд мови інтермедій до драм Я. Гаватовича, безперечно, український народнорозмовний, однак у багатьох місцях у ньому наявна значна кількість полонізмів, які часто створюють мовну суміш» [4, с. 90]. В. Русанівський, коротко охарактеризувавши фонетико-морфологічні риси інтермедій, про їх фразеологію відзначив: «багато представлена в цих творах фразеологія, як приказки і прислів'я, так і сталі вирази, які заступають собою лексичні одиниці» [7, с. 135].

Проте в лінгвістів можна віднайти зауваження, які характеризують інтермедії як не зовсім достатній, низькопробний твір, а їх мову – як натуралістичне копіювання місцевого мовлення, тобто якогось діалекту, що найчастіше ставало об'єктом осміювання. Так, Л. Булаховський переконаний, що жива народна мова інтермедій до драм Я. Гаватовича відбиває «не тенденцію взагалі наблизитись до такої [живої народної] мови, а лише протиставити її, як смішну, мовній манері людей письменних», а це, у свою чергу, «надавало мові персонажів, що вже виступали не тільки як об'єкт осміювання, а і в ролі носіїв глузування з представників соціальних груп, проти яких була спрямована сатира авторів відповідних творів, іншого – співчутливого забарвлення в ставленні глядачів» [1, с. 10]. П. Плющ також відзначав, що «українська народна розмовна мова використовувалась тут [в інтермедіях] як засіб гумору» [6, с. 147]. Контраргумент знаходимо в Є. Марковського, який вважав, що якби тільки жива народна мова була засобом створення комізму, то відпала би потреба в цілій системі специфічних мовних засобів, за допомогою яких викликався сміх глядачів. На підтвердження своєї думки дослідник ґрунтовно проаналізував мовні засоби створення комічного в інтермедіях [5, с. 112–122].

Отже, мовна тканина досліджуваних інтермедій демонструє активне функціонування в живому мовленні XVII–XVIII ст. значної кількості фразеологічних одиниць, які, як і однослівні назви, представники тогочасного українського суспільства вживали для номінації різних реалій, явищ, ситуацій у повсякденному житті. Фразеологізми, паремійні одиниці автори вводять у мовлення майже

всіх дійових осіб, однак, як зауважив Є. Марковський, «мова селянина відрізняється від мови інших дійових осіб … Вона часто пересипана ідіоматичними висловами та фразеологічними зворотами, властивими мові селянській» [5, с. 112].

У коротких сценках зображено різні сторони життя тогочасного українського суспільства, оформлені переважно як діалоги чи полілоги. Це розмови між представниками однієї родини, різних етносів, між людьми та демонічними істотами. Їхні бесіди пересипані великою кількістю фразеологізмів, які характеризують такі сторони людського існування, як життя і смерть, стосунки між людьми, суспільні та соціальні проблеми тощо. Інтермедії демонструють широку варіативність фразеологічних одиниць, а тому в них спостерігаємо такі стійкі словосполучення чи їх варіанти, які не ввійшли до фразеологічного фонду нової української мови. У нашій статті зупинимося тільки на особливостях функціонування фразеологізмів зі значенням «побити», простежимо їхню еволюцію.

У досліджуваних текстах виявляють активність фразеологізми, що реалізують семантику «побити». Як правило, в інтермедіях вони стають одним із засобів погрози в ситуаціях, коли одна людина обманює іншу, намагається улесливістю ввійти в довіру, уникнути покарання за вчинену провину тощо. Найуживанішим із таких стійких словосполучень є іменниково-дієслівна / дієслівно-іменникова конструкція, обидва компоненти якої зазнають лексичної варіативності: іменниковий компонент може бути виражений лексемами *кий*, *ціп*, дієслівний – *обертати*, *молотити*, полонізмом *пофукати* та ін. Ці фразеологізми вживають у своєму мовленні не тільки українці різних суспільних прошарків, а й представники національних меншин, які на той час проживали в Україні: (Хлоп): *Не знашти Івана, котрого породила мати, Юнака? По чом – будеш знати, Як тя* ***озьму****, нехрестнику,* ***кием оберътати****, Не знаю, чи устигнеш куди утzкати!* (65; тут і далі подаємо номер сторінки за виданням: Українські інтермедії XVII–XVIII ст. / АН УРСР; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; вступ. стаття і відп. ред. М. К. Гудзія, підгот. тексту Л. Є. Махновця. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 239 с.); (Жид): *По-старему, панове, мусу я вотти утzкати, Сцоби не схотzв, прийсовъси,* ***кием обертати*** (66); (Нищій): *Але як где его, котюгу, спотъкаю, Бес суда, бес права* ***кием*** *го* ***пофукаю*** (70); (Юдка): *А сцо то ти на мене, гою, наколотив? Внет я тебе буду, як вовъка,* ***кием молотив****!* (70); (Юдка): *Гаразд, сцо-м ся єсце на тебе трохи не росебухал, Внет би-м я тя* ***кием обертал****!* (71); ([Ch]łop): *От тобzсіе! Еще хочет блазновати! Внет*

тя ***почну кіем лоскотати****!* (97); (Жона): *Що ж то ты мовиш, поганине! Перше твое племя изгине, Нzжели ты мене будеш охновати! Певне* ***будеш*** *сам* ***кія*** *того* ***заживати****!* (97). Фразеологізм *києм обертати* стає виразником грубої поведінки сина, який у розмові погрожує батькові, що той змалечку не віддав його до школи: (Син): *Тату, тату! Як тя возму* ***киемъ оберътати****, Не будеш знав, куди утzкати!* (54). За даними «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.», в українській мові зазначеного періоду вживався фразеологізм *кий на собz понести* «зазнати покарання побиттям києм» (СУМ XVI–XVII, 14, с. 92), походження якого слід пов'язувати, очевидно, з юридичною сферою. Прикметно, але ні «Історичний словник білоруської мови», ні «Словник російської мови XI–XVII ст.» не фіксують жодного стійкого словосполучення з лексемою *кий*. У сучасну українську мову ввійшли фразеологічні одиниці також із варіативним дієслівним та іменниковим компонентами: ***покуштувати різок*** (***київ*** і т. ін.) «бути побитим різками, киями і т. ін.» (СУМ, VII, с. 57); ***гріти / погріти*** [***ломакою*** (***києм*** і т. ін.)] ***спину*** (***плечі***, ***ребра*** тощо) *кому.* «бити, карати когось» (СУ 1.05); ***обламати / обламувати кий*** (***палицю***, ***віник*** і т. ін.) *на кому, об кого.* «дуже побити кого-небудь» (ФСУМ, с. 568; СУ 1.05); ***скуштувати*** (***покуштувати***) ***віника*** (***кия***, ***лозини, різок, нагаїв*** і т. ін.) «бути побитим чим-небудь» (ФСУМ, с. 822; СУ 1.05).

Невипадковим є використання лексеми *ціп* у структурі фразеологізму. Воно мотивоване перенесенням ситуації, де це сільськогосподарське знаряддя використовують. У розмові між селянином і німцем ціп протиставляється шпазі, одночасно виступаючи і зброєю, і засобом покарання: (Хлоп): *И шпzга ти тая нzчого не поможе, Як тя* ***иму оберътати*** *тим* ***цzпом****, небоже!* (57).

У синонімічні відношення з наведеними фразеологізмами вступає стійке словосполучення *сергієм скарбувати* «побити нагаєм» (*сергій* «нагай», походження невідоме (ЕСУМ, V, с. 217)), яке, крім реалізації загальної семантики «побити», є і яскравим репрезентантом мовлення циган: (Циган): *Не жартуй же, литвине, Бо тебе всего* ***сергіем скарбую****, негудный сыне!* (144). Фразеологізм не ввійшов до нової української мови, однак дозволяє пролити світло на механізм утворення подібних українських фразем. Лексема *карб* потрапила в українську мову з німецької через польське посередництво (ЕСУМ, II, с. 388). Її дериват – дієслово *карбувати* – в українській мові XVI – першої половини XVII ст. функціонував зі значенням «вирізьблювати що-небудь» (СУМ XVI–XVII, 14, с. 51). Входження лексеми *карбувати*

до складу фразеологізму спричинилося до розвитку в ній переносного значення «бити». Це ж спостерігаємо і в дієсловах *списати*, *розмалювати*: ***списати / списувати спину*** (***шкуру***, ***шкіру***) *кому, чию*. «дуже бити або шмагати, залишаючи сліди ударів» (ФСУМ, с. 848; СУ 1.05); *Йа йоˈму так* ***розмаˈл'уйу сˈпину /*** *шо наˈдоўго заˈпомнит'* (АСПЦ).

В інтермедії до драми М. Довгалевського засвідчено фразеологізм, що також функціонує зі значенням «побити» й утворений за допомогою давньої іменникової форми від дієслова *драти* (*дерти*) з переносним значенням «утікати» (ЕСУМ, ІІ, с. 121) та дієслова *дати*. Факультативним компонентом у демонстрованому прикладі виступає атрибутив *добрий*, який передає ступінь покарання: (Мужик): *Ище ми и до взта еи, суку, попремо, Да и там* ***драла доброго дамо****, І в громадску колоду ногамы забемо!* (106). Поетичні твори досліджуваного періоду також засвідчують використання українськими книжниками стійкого словосполучення *драла дати* «побити»: *Смерте, вгамуйсь! Тобі Ісус* ***Дасть доброго драла****!* (УЛ, с. 160). Є. Тимченко, досліджуючи лексичний склад української мови XV–XVIII ст., кодифікує аналізовану мовну одиницю зі значенням «висікти, відшмагати, сильно побити» та ілюструє контекстом з інтермедії (Тимч., ІСУЯ, с. 822; Тимч., Матер., І, с. 232). Проте в українській мові другої половини XVIII ст. спостерігаємо функціонування фразеологізму *дати драла* ще з одним значенням – «утекти»: *І* ***дали*** [Адам і Єва] *із пекла* ***драла****!* (УЛ, с. 166); *Він* [Вакула] *підождав Та й* ***драла дав*** (УЛ, с. 234). Використання фразеологізму у віршованому тексті, зазвичай вибагливішому до підбору різних мовних засобів, у тому числі й лексико-фразеологічних, дозволяє говорити про побутування його з такою семантикою в народному мовленні попередніх періодів. Хоч, за даними О. Юрченка, з кінця XVIII ст. у більшості засвідчених дослідником випадків це стійке словосполучення вживалося тільки з одним значенням – «утекти» [12, с. 34]. Цієї стійкої мовної одиниці також не фіксують «Історичний словник білоруської мови» та «Словник російської мови XI–XVII ст.». Цікаво, що до фразеологічного фонду нової української мови фразеологізм увійшов саме зі значенням «утекти» (Б.-Нос., с. 123; Грінч., І, с. 440), з яким продовжує функціонувати і в сучасній українській мові: ***давати (дати, задавати, задати) драла*** «швидко тікати, бігти куди-небудь» (СУМ, ІІ, с. 406); ***давати / дати*** (***врізати***) ***драла*** (***драпака***, ***дьору*** і т. ін.), *зневажл.* «швидко тікати, бігти» (ФСУМ, с. 205; СУ 1.05). З таким же значенням фразеологізм уживається в російській мові (ФСРЯ, с. 162).

Очевидно, зміни у структурі полісемантичного фразеологізму слід шукати в його утворенні на базі вільного словосполучення, що

дозволяє зрозуміти власне механізм цих змін, тобто простежити семантичну еволюцію. Можемо припустити, що входження в нову українську мову фразеологізму *дати драла* «втекти» зумовлено переміщенням значень у семантичній структурі дієслова *дерти* «розривати на шматки; зривати; дряпати; брати зайве, грабувати; карати биттям; поквапно тікати» (ЕСУМ, ІІ, с. 40), що позначилося і на його дериваті – прислівнику *драла*, функціонування якого в українській мові XVIII ст. Є. Тимченко кодифікує зі значенням «навтіки, навтікача» (Тимч., ІСУЯ, с. 822). Отже, інтермедії XVIII ст. засвідчують вихід на периферію лексичної системи слова *драла*, яке значення «побити» реалізувало тільки у складі фразеологізму *дати драла*. Зауважимо, що це ще не є абсолютним свідченням втрати фразеологічною одиницею значення «побити», з яким вона, можливо, ще функціонує в говірковому мовленні (з відомих діалектографічних праць лише «Словник бойківських говірок» реєструє фразеологізм *дати драла* «утекти; накивати п'ятами» (Онишк., І, с. 232)).

Отже, українські інтермедії XVII–XVIII ст., без сумніву, є важливим джерелом дослідження розвитку фразеологічної системи української мови, а народнорозмовна стихія є домінантою їх фразеологічного тла. Вони демонструють розгалужену систему фразеологічних одиниць, різних за семантикою, структурно-граматичним оформленням та стилістичними функціями. Проаналізована група фразеологізмів у досліджуваних текстах реалізує семантику «побити», утворена за іменниково-дієслівною моделлю, може містити у своїй структурі факультативний компонент. Варіативність фразеологізмів є одним із вагомих доказів народності мови інтермедій, а входження більшості з них до фразеологічного фонду нової української мови є свідченням неперервності її розвитку.

Список використаних джерел

1. Булаховський, Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 220 с.

2. Гудзій, М. К. Українські інтермедії XVII–XVIII ст. / М. К. Гудзій // Українські інтермедії XVII–XVIII ст. / АН УРСР; Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; вступ. стаття і відп. ред. М.К. Гудзія, підгот. тексту Л.Є. Махновця. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 5–30.

3. Гумецька, Л. Нариси з історії української мови. Із спостережень над мовою найдавніших українських драматичних сцен / Л. Гумецька // Мовознавство. – 1952. – Кн. Х. – С. 110–119.

4. Курс історії української літературної мови / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. І : Дожовтневий період. – С. 68–138.

5. Марковський, Є. М. До характеристики мови українських інтермедій XVII–XVIII століть / Є. М. Марковський // Питання історичного розвитку української мови / ред. кол. : І. К. Білодід (відп. ред.) та ін. – Харків: Вид-во ХДУ, 1962. – С. 97–124.

6. Плющ, П. П. Історія української літературної мови / П. П. Плющ. – К.: Вища школа, 1971. – 423 с.

7. Русанівський, В. М. Історія української літературної мови : підручник / В. М. Русанівський. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.

8. Софронова, Л. Старинный украинский театр. Проблемы генезиса и культурной функции / Л. Софронова // Другий Міжнародний конгрес україністів (Львів, 22–28 серпня 1993 р.) : доповіді і повідомлення. Літературознавство. – Львів, 1993. – С. 48–51.

9. Стрельчук, Г. Словозмінні особливості іменника в мові українських інтермедій XVII–XVIII ст. / Г. Стрельчук // Мовознавство : доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. україністів / відп. ред. В. Німчук. – К.: Пульсари, 2002. – С. 286–291.

10. Сулима, М. М. Українська драматургія XVII–XVIII ст. / М. М. Сулима. – К.: ПЦ «Фоліант» ; ВД «Стилос», 2005. – 368 с.

11. Франко, І. Русько-український театр (історичні обриси) / І. Франко // Франко І. Твори : в 20-ти т. Т. 16 : Літературно-критичні статті / ред. кол. : Корнійчук О. Є., Білецький О. І., Козланюк П. С. та ін. – К.: Держ. Вид-во худ. л-ри, 1955. – С. 209–245.

12. Юрченко, О. С. Формування фразеологічного фонду української літературної мови (кінець XVIII – початок XIX ст.) / О. С. Юрченко. – Харків: Вища школа, 1984. – 208 с.

Умовні скорочення

АСПЦ – архів Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру.

Б.-Нос. – Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підг. до вид. В. В. Німчука. – К.: Наук. думка, 1966. – 423 с.

Грінч. – Словарь української мови / за ред. Б. Грінченка. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1. – 494, [1] с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. кол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 2. – 571 с.; 2006. – Т. 5. – 704 с.

Онишк. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. Ч. І : А – Н. – К.: Наук. думка, 1984. – 495 с.

СУ 1.05 – Інтегрована лексикографічна система «Словники України», версія 1.05 [Електронний ресурс] : В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. В. Шевченко, О. М. Костишин, К. М. Якименко. – [К.] : Довіра, 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Microsoft Windows 2000/XP, Internet Explorer 5.0+. – Назва з контейнера.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

Тимч., ІСУЯ – Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т. 1. Вип. 1–2. – 947 с.

Тимч., Матер. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2 кн. / Німчук В. В. (відп. ред.) та ін. – К. – Нью-Йорк, 2002.

УЛ – Українська література. XVIII ст. : Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори / ред. кол. : І. О. Дзеверін (голова) та ін. ; ред. тому В. І. Крекотень. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 156–160.

ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / под ред. А. И. Молоткова. – М.: Сов. энциклопедия, 1967. – 543, [1] с.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1999. – 984 с.

УДК 811.161.2 : 251 + 7.034.7 “16”

О. Ю. Зелінська

ТРАДИЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПАРЕМІЙ У ПРОПОВІДЯХ XVII ст.

У статті розглянуто зразки використання паремій у барокових проповідників XVII ст. Спостерігаємо, що письменники продовжують традиції давньоруських книжників. Зафіксовані в барокових проповідях паремії є свідченням тісної взаємодії книжного стилю і народного мовлення, розширення простору для проникнення народної мови в літературну творчість, посилення тенденції до витворення літературної мови на народнорозмовній основі.

Традиція вводити до літературного твору прислів’я, приказки, афоризми сягає глибокої давнини. У Київській Русі популярними були різноманітні збірники афоризмів, паремійники, що включали уривки зі старозавітних книг, євангелій, апостольських послань. Вони були посередниками, через які в усне мовлення проникала біблійна стилістика. Давньоруські книжники користувалися влучними висловами з цих книг, підкріплюючи авторитетом Біблії власні думки і судження [2, с. 8], а відображений в афоризмах загальнолюдський досвід зумовив їхню цінність, через те багато з них, відірвавшись від літературного першоджерела, увійшли до літературної і народної мови, поповнили скарбницю власне народних приказок і прислів’їв [1, с. 3].